

No:18

2021
TEMMUZ

İSLAMİ MİKROFİNANS: DÜNYA ÖRNEKLERİ VE TÜRKİYE İÇİN ÖNERİLER

■ Salih Ülev

İSLAMİ SOSYAL FİNANS RAPORU 3

İslami Mikrofinans: Dünya Örnekleri ve Türkiye İçin Öneriler

Salih Ülev

Yayın Kurulu

Taha Eğri
Zeyneb Hafsa Orhan
Hamdi Çilingir
Mustafa Çalışır

Tasarım

Seyfullah Bayram

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu Araştırma Raporu İslam İktisadi Araştırma Merkezi (İKAM) tarafından hazırlanmıştır. İKAM, yeni bir iktisadi düşüncenin külli bir şekilde inşası için yetkin fikir ve teorilerin üretilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

İslam Ekonomisi ve Finansı alanında nitelikli insan kaynağı yetiştirmek, teorik ve uygulamaya yönelik araştırmalar yapmak amacıyla 2014 yılında kurulan İSEFAM'ın öncelikli amacı; bu alana dair ilgili kavramların tarihini ve güncel durumunu araştırmak, geleceğe ilişkin analizler yapmak, eğitim ve proje gibi proaktif çalışmalar yürüterek bu alanda toplum bilincinin olgunlaşması ve yaygınlaşması için gerekli faaliyetleri yürütmektir.

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: bilgi@ikam.org.tr Web: ikam.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nı bağlamaz.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, farklı ülkelerdeki İslami mikrofinans sektörünün yapısını açıklamak ve farklı kurumsal yapılarda faaliyet gösteren İslami Mikrofinans Kuruluşu (İMFK) örnekleri hakkında bilgi vererek Türkiye için bazı öneriler getirmektir. Bu amaçla Pakistan, Bangladeş, Endonezya ve Malezya olmak üzere 4 ülke seçilmiş ve bu ülkelerde farklı kurumsal yapılarda faaliyet gösteren üç farklı İMFK örneği ele alınmıştır. Bu ülkeler seçilirken, İslami mikrofinans sektöründe kullanılan fon tutarı, müşteri sayısı ve yapılan akademik çalışmalar dikkate alınmıştır. İMFK'lar seçilirken ise farklı kurumsal yapılardan örnek oluşturulması öncelenmiştir. Bangladeş'te İslami banka bünyesinde kurulan mikrofinans programı örneği olarak Bangladeş İslam Bankası (IBBBL) Kırsal Kalkınma Programı, Pakistan'da STK olarak hizmet veren WASİL ve Endonezya'da kooperatif şeklinde faaliyet gösteren BMT UGT Sidogiri (Baitul Maal wat Tamwil) incelenmiştir. Son olarak, Türkiye'de mikrofinans sektörünün mevcut durumu ortaya konularak ülkedeki ilk İslami mikrofinans girişimi olan İKSAR örneği, dünyadaki örneklerle karşılaştırılarak açıklanmış ve Türkiye için bazı öneriler getirilmiştir.

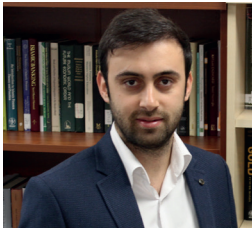
Anahtar Kelimeler: İslami Mikrofinans, Mikrofinans, İslami Sosyal Finans

ABSTRACT

The aim of this study is to explain the structure of the Islamic microfinance sector in different countries and to provide some suggestions for Turkey by giving information about the examples of Islamic Microfinance Institutions (Islamic MFI) operating in different institutional structures. For this purpose, 4 countries, namely Pakistan, Bangladesh, Indonesia, and Malaysia, were selected and three different Islamic MFI operating in different institutional structures in these countries were examined. While selecting these countries, the number of funds used in the Islamic microfinance sector, the number of customers, and academic studies were considered. It was prioritized to give examples of different institutional structures while choosing Islamic MFIs. Bangladesh Islamic Bank (IBBBL) Rural Development Program, as an example of the microfinance program established within the Islamic bank in Bangladesh, WASIL serving as an NGO in Pakistan, and BMT UGT Sidogiri (Baitul Maal wat Tamwil) operating as a cooperative in Indonesia were examined. Finally, by presenting the current situation of the microfinance sector in Turkey, the İKSAR case, which is the first Islamic microfinance initiative in the country, has been explained by comparing it with the examples in the world and some suggestions have been made for Turkey.

Keywords: Islamic Microfinance, Microfinance, Islamic Social Finance

YAZAR HAKKINDA

Salih Ülev, 2011 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını, 2016 yılında Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı bölümünde tamamladı. 2012-2014 yılları arasında Maliye Bakanlığı Bilecik Defterdarlığında Gelir Uzman Yardımcısı olarak görev alan Ülev, Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalında "İslami Mikrofinans Programlarının Etkinliği: İKSAR Karz-ı Hasen Örneği" başlıklı tezi ile doktorasını tamamlamıştır. Halihazırda aynı üniversitede İslam İktisadi ve Finansı alanında doktor öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Giriş

1983 yılında Muhammed Yunus'un Bangladeş'te başlattığı Grameen Bank mikrofinans projesi, elde ettiği başarıyla pek çok yeni mikrofinans kuruluşunun (MFK) kurulmasını ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Konvansiyonel olarak hizmet veren MFK'ların yanında İslami prensiplere uygun olarak faaliyet gösteren pek çok MFK kurulmuştur. İslami mikrofinans kuruluşlarından (İMFK) bazıları, Grameen Bank'ın uyguladığı modeli benimserken bazıları kendine özgü yöntemlerle mikrofinans hizmeti sunmaya başlamış; karz-ı hasen, murabaha, selem, mudarebe gibi farklı İslami finansman yöntemlerini kullanarak düşük gelir grubundaki kişilere finansman sağlamıştır. Güney Asya'da Bangladeş ve Pakistan, Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde Endonezya ve Malezya, Sahra Altı Afrika'da Sudan İslami mikrofinans kuruluşlarının (İMFK) yoğunlaştığı ve geliştiği ülkeler olarak ortaya çıkmıştır.

Bu ülkelerde İslami mikrofinans sektörünün farklı şekillerde geliştiği, her bir ülkenin kendi iç dinamiği içerisinde farklı kurumsal yapılarda İMFK'ların kurulduğu, bu İMFK'ların da ülkedeki insanların toplumsal yapılarına, kültürlerine ve ülkenin mikrofinans ekosistemine göre şekil aldıkları söylenebilir. Her bir ülkedeki farklı İMFK tecrübelerinin ortaya konulması, Türkiye'deki sınırlı sayıda mikrofinans girişimlerinin şekillenmesi ve mikrofinans sektörünün sağlıklı bir şekilde gelişmesi için önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, İslami mikrofinans sektörünün geliştiği farklı ülkelerdeki mikrofinans sektörünün yapısını açıklamak ve farklı kurumsal yapılarda faaliyet gösteren İMFK örnekleri hakkında bilgi vererek Türkiye için bazı öneriler getirmektir. Bu amaçla Pakistan, Bangladeş, Endonezya ve Malezya olmak üzere 4 ülke seçilmiş ve bu ülkelerde farklı kurumsal yapılarda faaliyet gösteren üç farklı İMFK örneği ele alınmıştır. Bu ülkeler seçilirken, İslami mikrofinans sektöründe kullanılan fon tutarı, müşteri sayısı ve yapılan akademik çalışmalar dikkate alınmıştır. İMFK'lar seçilirken ise farklı kurumsal yapılardan örnek oluşturması öncelenmiştir. Bangladeş'te İslami banka bünyesinde kurulan mikrofinans programı örneği olarak Bangladeş İslam Bankası (IBBBL) Kırsal Kalkınma Programı, Pakistan'da STK olarak hizmet verem WASİL ve Endonezya'da kooperatif şeklinde faaliyet gösteren BMT UGT Sidogiri (Baitul Maal wat Tamwil) incelenmiştir. Son olarak, Türkiye'de mikrofinans sektörünün mevcut durumu ortaya konularak ülkedeki ilk İslami mikrofinans girişimi olan İKSAR örneği, dünyadaki örneklerle karşılaştırılarak açıklanmış ve Türkiye için bazı öneriler getirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Mikrofinans, Mikrokredi ve İslami Mikrofinans Kavramları

Mikrofinans, düşük gelir grubundaki kişilere finansal hizmetlerin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Ledgerwood vd., 2013, s.1). “Düşük gelir grubundaki kişiler” kavramı ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Genellikle yoksulluk seviyesinin altında yaşayan kişiler bu kavramın altına girmekte, daha geniş anlamda ise çeşitli nedenlerden ötürü ülkedeki bankacılık sisteminin dışında kalan, bankacılık hizmetlerinden yararlanamayan kişiler kastedilmektedir. Bu kişiler çok riskli görüldüğünden bankalar tarafından bu kişilere kredi verilmemektedir (Ülev, 2021, s. 110).

Mikrokredi ve mikrofinans kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte aralarındaki temel farklılık ilkinin sadece küçük miktarlarda kredi vermeyi, ikincisinin ise sadece kredi değil, farklı finansal hizmetleri de içinde barındırmasıdır. Bu anlamda mikrofinans kavramı, düşük gelir grubundaki kişilere kredi hizmetinin yanında herkes gibi paralarını muhafaza edebilecekleri ve transfer edebilecekleri banka hesabı; hayatlarının, ev ve işyerlerinin güvenlikleri için sigorta hizmetleri gibi çeşitli finansal hizmetleri de içermektedir (Şahpaz, 2017, s. 17).

İslami mikrofinans ise mikrofinans hizmetlerinin İslami prensiplere uygun olarak yapılması şeklinde tanımlanabilir. Daha kapsamlı bir tanım yapılacak olursa İslami mikrofinans, İslam’ın sosyal ve ekonomik adalet anlayışı çerçevesinde toplumun en alt kesimlerinin de finansal hizmetlere erişim sağlamasına imkân sağlamak için tasarlanan finansal hizmet sistemi olarak tanımlanabilir (Parlakka ve Çürük, 2015, s. 65). İslami mikrofinans kavramı, İslam’ın sosyal ve ekonomik adalet anlayışını içermekte ve İslam’ın öngördüğü sadaka, zekât, vakıf gibi kurumları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda yoksul kesimlere verilen finansal hizmetler İslam’ın hedeflediği toplum yapısından ve dünya görüşünden bağımsız olarak düşünülemez.

İslami Mikrofinansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

İnsanlığın her döneminde yoksul kesimlerin finansman ihtiyacının karşılanması için çeşitli kurumlar ve yöntemler oluşturulmuştur. Avrupa’da 15. yüzyılda tefecilere alternatif olarak kurulan ve Avrupa’nın kırsal bölgelerine yayılan rehin dükkânları (pawnshop), 1700’lü yıllarda kurulan İrlanda Kredi Fonu (Irish Loan Fund), Osmanlı devletinde 15. yüzyılda başlayan Para Vakıfları sıradan halkın, çiftçilerin, finansman ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar olarak ortaya çıkmıştır (Çizakça, t.y.; Helms, 2006, s. 2). Bu tür finansman sağlama faaliyetlerinin mikrofinans adı altında ifade edilmesi ise 1983 yılında Muhammed Yunus’un Bangladeş’te başlattığı Grameen Bank mikrofinans projesiyle birlikte olmuştur. Muhammed Yunus’un başlattığı bu başarılı projeye birlikte dar gelirli kesimlerin finansman ihtiyacını karşılayan kurum ve kuruluşlar mikrofinans kuruluşları olarak adlandırılmaya başlamıştır (Özdemir, 2018, s. 12).

1980’li yılların sonu ve 1990’lı yıllar, Grameen’in başarılı modelini örnek alan İslami mikrofinans kuruluşlarının (İMFK) ortaya çıktığı tarihler olmuştur. 1987 yılında Amanah Ikhtiar Malaysia (AIM) Malezya’nın ilk ve en büyük mikrofinans kuruluşu olarak faaliyetlerine başlamıştır. Grameen Bank’ın grup modelini uygulayan kuruluş, halen Malezya’nın en büyük mikrofinans kuruluşu olma özelliğini taşımaktadır (Mokhtar vd. 2012, ss. 60–61). AIM’den bir yıl sonra 1988 yılında Malezya Tarım Bakanlığının bir kuruluşu olarak YUM (Yayasan Usaha Maju Sabah) faaliyetlerine başlamıştır. 1990’lı

yılların başlarında Endonezya'nın kendine özgü mikrofinans kuruluşları olan BMT'ler (Baitul Maal wat Tamweel) ve İslami Kırsal Bankalar (BPRS, Bank Perkreditan Rakyat Syariah), 1995 yılında Bangladeş'te Bangladeş İslam Bankası (IBBL) bünyesinde Kırsal Kalkınma Programı (RDS), gibi pek çok İslami mikrofinans kuruluşu ortaya çıkmıştır (İslami Bank Bangladesh, t.y.-a). IBBL'nin Kırsal Kalkınma Programı (RDS) da Grameen'in grup modelini örnek almıştır. Halihazırda dünyanın en büyük İslami mikrofinans kuruluşu olan Akhuwat 2001 yılında Pakistan'da İslami mikrofinans hizmeti veren kurulmuş ve faaliyetleri Pakistan'ın tamamına yayılmıştır (Vaticannews.va, 2021). 2009 yılında Sudan'da İRADA, 2012 yılında Pakistan'da WASİL gibi kuruluşlar farklı İslami finansman yöntemleri ve projeler uygulayarak İslami mikrofinans alanına katkı sunmuşlardır.

Mikrofinans Kuruluş Modelleri

Mikrofinans kuruluşlarına yönelik pek çok sınıflandırma yapılmakla birlikte en yaygın olarak iki sınıflandırma kullanılmaktadır. Bunlardan birincisinde mikrofinans kuruluşunun ülkenin kanunlarına göre resmi statüde olup olmaması, ikincisinde ise mikrofinans kuruluşunun finansman kullandırma biçimi ön plana çıkmaktadır.

Resmi Olma Durumlarına Göre Mikrofinans Kuruluşları

Resmi olma durumlarına göre MFK'lar formel, yarı formel ve enformel şeklinde üç gruba ayrılmaktadır. Formel MFK'lar genellikle küçük sanayi ve tarım gibi stratejik sektörlerle kredi sağlayan kamu bankaları şeklinde hizmet veren kuruluşlardır (Okumuş, 2010, s. 191). Bangladeş İslam Bankası (IBBL) Kırsal Kalkınma Programı, formel İslami mikrofinans kuruluşlarına örnektir.

Yarı formel MFK'lar ise STK veya kooperatif şeklinde örgütlenmiş kuruluşlardır. Genellikle, STK olarak örgütlenen MFK'lar daha sonra bağışlara bağımlı kalmamak için banka dışı finansal kuruluşlara dönüşmüştür. Yarı-formel MFK'lar genellikle Bankacılık mevzuatına tabi değillerdir. Fakat diğer resmi otoritelerin düzenleme ve denetimine tabi olarak faaliyet göstermektedir (Okumuş, 2010, s. 192). Endonezya'daki BMT'ler, Pakistan'daki Akhuwat ve Wasil bu tür İMFK'lara örnektir.

Enformel şekilde mikrofinansman sağlayan kişi ya da örgütler ise ROSCA (Rotating Credit and Savings Association), yardımlaşma sandıkları, akraba ve arkadaşlardan oluşan gruplar şeklindeki yapılarıdır. Bu gruplar resmi bir otorite tarafından denetlenmemektedir (Okumuş, 2010, s. 192).

Finansman Sağlama Modellerine Göre Mikrofinans Kuruluşları

MFK'ların finansman sağlama modellerine göre pek çok sınıflandırma yapılabilmektedir. Fakat en temel iki model burada açıklanacaktır. Bunlar Grameen Modeli ve Bireysel Modeldir.

Grameen Modeli

Grameen Modeli, mikrofinansın kurucusu sayılan Muhammed Yunus tarafından 1983 yılında başlatılan Grameen Bankasının oluşturmuş olduğu modeldir. Grameen Bank kredi verirken beş kişilik bir grup oluşturmakta ve grup üyelerine tek tek kredi vermektedir. Bu beş kişi aynı zamanda birbirlerinin kefilidir. Grup üyelerinden birinin, aldığı krediyi geri ödememesi durumunda grup üyelerinin tamamı bu krediyi geri ödemekle yükümlü tutulmaktadır. Bu modelde geri ödemeler haftalık olarak yapılmakta ve 46 haftada tamamlanmaktadır. Grameen modelini İslami mikrofinansta ilk kullanan kuruluş ise, Malezya'daki Amanah Ikhtiar Malaysia olmuştur (Obaidullah ve Khan, 2008, s. 3).

Bireysel Model

Bireysel modelde krediler doğrudan borç talep eden kişiye verilmekte, bir grup oluşturulması gerekmemektedir. Bu modelde bireysel olarak kredi vermenin yanında eğitim, sağlık, beceri gelişimi gibi sosyo ekonomik hizmetler de sağlanabilmektedir (Okumuş, 2010, s. 182). Pakistan'da faaliyet gösteren İslami mikrofinans kuruluşlarından Akhuwat ve Wasil bireysel modeli kullanmaktadır.

Dünyada İslami Mikrofinans Sektörü

Dünyada İslami mikrofinans sektörü ile ilgili bilgi vermeden önce genel olarak mikrofinans sektörü ile ilgili bazı bilgileri vermek faydalı olacaktır. 2018 yılı verilerine göre dünyada 139,9 milyon kişi mikrofinans kuruluşlarının hizmetlerinden yararlanmıştı. MFK'lar tarafından kullanılan kredi tutarının ise 124,1 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Mikrofinansman kullanıcılarının %80'i kadınlardan, %65'i ise kırsal kesimde yaşayan kişilerden oluşmaktadır. 2013-2018 yılları arasında mikrofinans kuruluşları tarafından verilen kredi tutarı ortalama %11,5 büyümüştür (Fassin ve Valette, 2019).

Dünyada İslami mikrofinans sektörünün büyüklüğü ve İslami mikrofinans kuruluş sayıları ile ilgili düzenli bir şekilde veri sağlayan herhangi bir kuruluş bulunmamaktadır. Genel olarak mikrofinans sektörü ile ilgili en kapsamlı veri sağlayıcı Mixmarket adlı kuruluştur. Bu kuruluşun veri tabanında yer alan mikrofinans kuruluşlarının İslami mikrofinans hizmeti sunup sunmadığına ilişkin herhangi bir ayırım bulunmamaktadır. Ahmad vd. (2020), mixmarket veritabanında yer alan mikrofinans kuruluşlarına anket formu göndererek İslami finans ürünleri sunup sunmadıklarını sorarak dünyadaki İslami mikrofinans kuruluş sayısını ifade etmektedir. Ona göre mixmarket veritabanında yer alan 644 mikrofinans kuruluşundan 101'i İslami mikrofinans kuruluşudur. Her yıl düzenli olarak İslami finans gelişme raporu yayımlayan ICD'nin 2020 yılında yayımladığı rapora göre ise dünyada 35 İslami mikrofinans kuruluşu bulunmaktadır (Icd-refinitiv, 2020, s. 34).

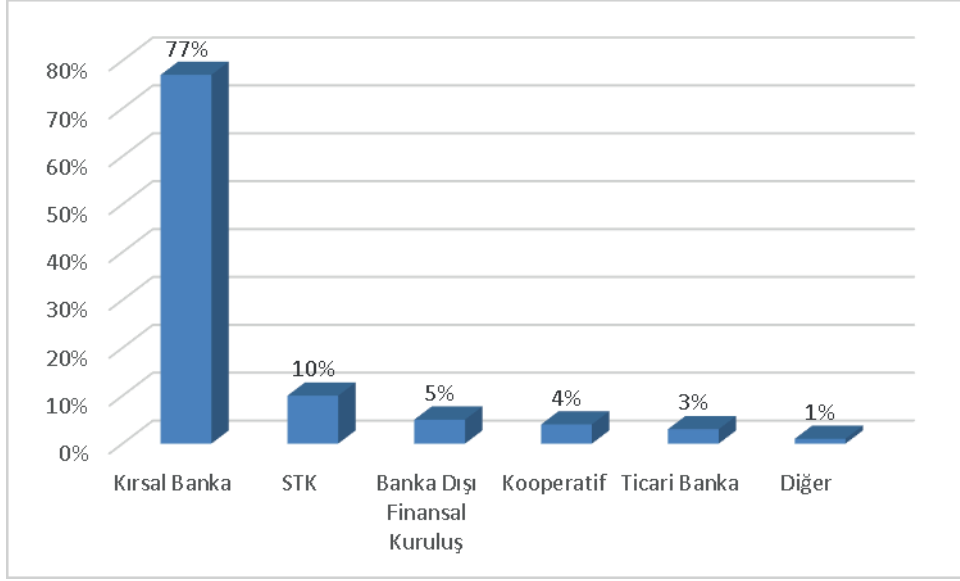
Ahmad vd.'ne (2020, s. 7) göre dünyadaki İMFK'ların %29'u Güney Asya, %28'i Ortadoğu ve Kuzey Afrika, %22'si Sahra Altı Afrika, %11'i Doğu Asya ve Pasifik, %5'i Doğu Avrupa ve Orta Asya, %2'si ise Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde bulunmaktadır. İMFK'ların Güney Asya'da yoğunlaşmasının sebepleri kanaatimizce yoksulluk seviyesinin yüksek olması, buna bağlı olarak mikrofinans kuruluşlarının ilk ortaya çıktığı ve geliştiği bölge olması ve Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmasıdır.

Tablo 1: Bölgelere Göre İMFK Sayısı

Bölge	İMFK Sayısı	Oran
Sahra Altı Afrika	23	22,8%
Doğu Asya ve Pasifik	12	11,9%
Doğu Avrupa ve Orta Asya	5	5,0%
Latin Amerika ve Karayipler	2	2,0%
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	29	28,7%
Güney Asya	30	29,7%
Toplam	101	100%

Kaynak: Ahmad vd. (2020, s. 7)

Dünyada İMFK'ların kurumsal yapıları incelendiğinde bu kuruluşların STK, kırsal banka, banka dışı finansal kuruluş, kooperatif ve ticari banka şeklinde kurumsal yapılara sahip oldukları görülmektedir. Bu kurumsal yapılar içerisinde kırsal bankaların sayısı oldukça fazladır. CGAP¹ tarafından 2011 yılında yapılan araştırmaya göre İMFK'ların %77'si kırsal banka şeklinde örgütlenmiştir (El-Zoghbi ve Tarazi, 2013, ss. 2–3).

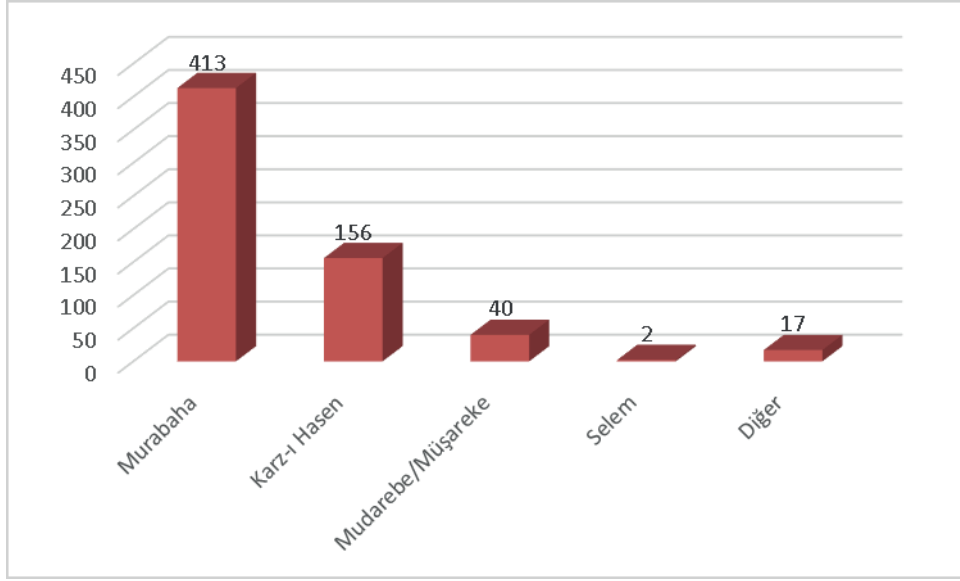
Grafik 1: İMFK Kurumsal Yapıları

Kaynak: El-Zoghbi ve Tarazi (2013, s. 2). Yazar tarafından yeniden şekillendirilmiştir.

Kırsal banka olarak faaliyet gösteren İMFK'ların sayısı oldukça fazla olmasına rağmen aynı durumun ulaşılan müşteri sayısı açısından geçerli olduğu söylenememektedir. Kırsal bankalar yaklaşık 1,28 milyon İslami mikrofinans müşterisinin sadece %16'sına sahiptir. Müşteri sayısı açısından ticari bankalar ilk sırada yer almaktadır. Bu bankalar toplam müşterilerin %60'ına hizmet vermektedir. Kırsal banka sayısının fazla olmasına rağmen ulaşılan müşteri sayısı açısından ticari bankaların fazla olmasının temel sebebi kanaatimizce kırsal bankaların başta Endonezya olmak üzere sınırlı sayıda ülkede bulunmasına karşın hemen hemen her ülkede ticari bankaların bulunabilmesidir.

Mikrofinans kuruluşlarının kullandığı finansal ürünler incelendiğinde, İslami bankalardaki durumun İMFK'lar için de geçerli olduğu söylenebilir. İMFK'ların finansal ürünleri içerisinde murabaha (takstitli kârlı satış) en fazla kullanılan üründür. Murabaha ürünü 672.000 müşteriye kullanırılmış ve toplamda 413 milyon dolarlık bir finansman sağlanmıştır (El-Zoghbi ve Tarazi, 2013, s. 4).

1 <https://www.cgap.org/about>

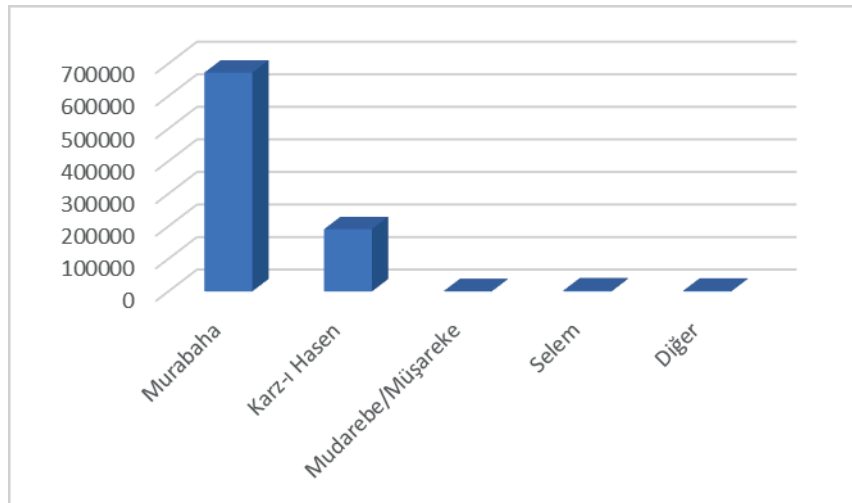

Grafik 2: Finansman Ürünlerine Göre Fon Tutarı (Milyon Dolar)

Kaynak: (El-Zoghbi ve Tarazi, 2013, s. 4). Yazar tarafından yeniden şekillendirilmiştir.

Murabadan sonra en fazla kullanılan finansal ürün karz-ı hasendir. 191.000 İMFK müşterisine karz-ı hasen kullanılmış ve toplamda 156 milyon dolarlık bir finansman sağlanmıştır.

İMFK'lar, en fazla kullanılan finansal ürünün murabaha olması nedeniyle İslami bankalarla benzeşmesine rağmen karz-ı hasen kullanımıyla onlardan farklılaşmaktadır. Zira İslami bankalarda karz-ı hasen kullanımı çok yaygın değildir. Bu durum, İslami bankalarda baskın olan ticari kâr amacının İMFK'lar için daha geri planda kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Kuruluşların hedef kitesindeki farklılaşma da finansal ürünlere yansımaktadır. İMFK'ların hedef kitlesi, yoksul kesim olduğundan finansman sağlama hizmetinde sosyal yardım boyutunun daha baskın olduğu, İslami bankalarda ise yoksul kesimin genellikle hedef kitle içerisinde değerlendirilmediği söylenebilir.

Grafik 3: Ürünlere Göre Müşteri Sayıları

Kaynak: El-Zoghbi ve Tarazi (2013, s. 3). Yazar tarafından yeniden şekillendirilmiştir.

Seçilmiş Ülkelerde İslami Mikrofinans Sektörünün Yapısı

Dünyada İMFK'ların dağılımı incelendiğinde en fazla İMFK sayısına sahip olan ülkeler olarak Pakistan, Sudan, Bangladeş, Endonezya, Filistin ve Malezya gibi ülkeler ön plana çıkmaktadır (Ahmad ve diğerleri, 2020). Kullandırılan fon tutarı, müşteri sayısı ve yapılan akademik çalışmalar da dikkate alındığında ise Pakistan, Bangladeş, Endonezya ve Malezya daha ön plana çıkmaktadır. Araştırmada bu dört ülke ele alınarak ülkelerin İslami mikrofinans ekosistemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Bangladeş

Bangladeş'te mikrofinans sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar; STK niteliğindeki mikrofinans kuruluşları, bankalar, banka dışı hükümet kurumları şeklinde sınıflandırılabilir. Konvansiyonel mikrofinans faaliyetleri daha çok STK'lar üzerinden gitse de İslami mikrofinans faaliyetleri daha çok İslami bankalar üzerinden gerçekleşmektedir. 2016 yılı verilerine göre ülkede 56 banka bulunmakta, bu bankaların 8'i tamamen İslami Bankacılık hizmeti vermektedir. Konvansiyonel bankalardan 16'sı ise kısmi olarak İslami bankacılık hizmeti vermektedir (Özdemir ve Savaşan, 2017, s. 29). Mikrofinans hizmeti veren İslami bankalar arasında Bangladeş İslam Bankası (IBBL) ön plana çıkmaktadır. Bu bankanın Kırsal Kalkınma Programı (Rural Development Scheme, RDS) ülkedeki en geniş kapsamlı İslami mikrofinans hizmeti veren programdır. 1995 yılında başlatılan program halen başarılı bir şekilde sürdürülmektedir. RDS programı finansman sağlamada Grameen'in grup modelini kullanmakta, grup üyelerinin birbirlerine kefil olması sağlanarak mikrofinans hizmeti verilmektedir (Alamgir, 2009, s. 33).

IBBL'nin dışında banka bünyesinde yürütülen mikrofinans programları olarak Al Arafah İslam Bankasının "Tarımsal ve Kırsal Mikro Yatırım Projesi" ve Social İslami Bank'ın mikrofinans programı bulunmaktadır. Al Arafah İslam Bankasının programı, IBBL'ye benzer şekilde Grameen modelini benimseyerek, beş kişilik gruplara finansman desteği sağlamaktadır (Elwardi, 2015). Social İslami Bank'ın mikrofinans programı ise grup modelini tercih etmemekte, bireysel modeli kullanmaktadır (Mohiuddin, 2017, s. 6). Ülkede STK statüsünde konvansiyonel mikrofinans hizmeti veren yüzlerce mikrofinans kuruluşu bulunmasına rağmen STK olarak İslami mikrofinans hizmeti veren sadece Muslim Aid Bangladesh bulunmaktadır (Muslim Aid Bangladesh, t.y.).

Pakistan

Pakistan'da mikrofinans sektörünün yapısı incelendiğinde dört farklı kurumsal yapının faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bunlar sırasıyla; kırsal destek programları (rural support programmes), sivil toplum kuruluşları, mikrofinans bankaları ve ticari bankalardır. Kırsal destek programları, kâr amacı gütmeyen şirket statüsünde kurulmuşlardır ve genellikle şirketler mevzuatına göre faaliyette bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları da kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olup bunların kırsal destek programlarından farkı, genellikle dernekler mevzuatına göre kurulmuş ve bu şekilde regüle edilmiş olmalarıdır. Mikrofinans bankaları ise tamamen mikrofinans odaklı çalışan, Pakistan Merkez Bankası'nın 2001 yılında ayrı bir banka türü olarak tanımladığı bankalardır. Ülkede ticari bankalar da mikrofinans hizmeti verebilmektedir. Bu bankalar mevcut bankacılık hizmetlerine ek olarak ayrı bir departmanda mikrofinans hizmeti verebilmektedir (Ülev, 2021, s. 57).

Pakistan mikrofinans sektöründe 2018 yılı verilerine göre 11 mikrofinans bankası, 11 RSP ve pek çok STK faaliyet göstermektedir (Iqbal, 2018, s. 74). Mikrofinansman sağlanan kişilerin %51,2'sine

banka dışı mikrofinans kuruluşları finansman sağlamıştır. Finansman verilen tutar üzerinden bakıldığında ise toplam finansmanın %70,7'si mikrofinans bankaları tarafından verilmiştir (Akmal, Pasha ve Khan, 2019, s. 46).

Ülkede İslami mikrofinansın durumu incelendiğinde Pakistan Merkez Bankası'nın İslami bankacılığa olduğu gibi İslami mikrofinansın gelişimi için teşvik edici bir rol oynadığı görülmektedir. Pakistan Merkez Bankası bir rehber yayınlayarak hangi kurumsal yapılarda mikrofinans faaliyetlerinin yapılacağını belirlemiştir. (Mahmood, Abbas ve Fatima, 2016, s. 2). Bu rehberde göre İslami mikrofinans bankaları kurulabilmekte, İslami bankalar kendi şubelerinden ayrı bir şube ya da departman açarak veya bağımsız bir yan kuruluş kurarak İslami mikrofinans hizmeti sağlayabilmektedir. Ayrıca konvansiyonel bankalar da İslami mikrofinans hizmeti verebilmektedir. Merkez bankası, İslami mikrofinans bankalarına izin vermiş olmasına rağmen Pakistan'da faaliyet gösteren herhangi bir İslami mikrofinans bankası bulunmamaktadır (Shaikh, 2016, ss. 13–14). Ticari Bankalar içerisinde MCB İslam Bankası ticari banka statüsünde İslami mikrofinans hizmeti sağlamaktadır. (MCB Islamic Bank, t.y.).

Ülkede İslami mikrofinans hizmeti veren kuruluşların genellikle STK olarak kuruldukları görülmektedir. Akhuwat, WASİL Foundation, Kashf Foundation, Farz Foundation, Naymet Trust, Islamic Relief Pakistan İslami mikrofinans hizmeti veren bazı önemli STK'lardır. Akhuwat ülkede İslami mikrofinans hizmeti veren en büyük STK'dır. WASİL Foundation ise Akhuwat'tan sonra İslami mikrofinans hizmeti veren ikinci büyük STK'dır. 1991 yılında kurulan WASİL Foundation daha önce konvansiyonel olarak yürüttüğü mikrofinans hizmetlerini 2012 yılında tamamen İslami mikrofinansla dönüştürmüştür. Islamic Relief Pakistan 2001 yılında, Naymet 2002 yılında, Farz Foundation 2009 yılında faaliyetlerine başlamıştır (Mahmood, Abbas, Fatima ve Asghar, 2016, s. 271).

Akhuwat'ın İslami mikrofinans hizmetlerini sunarken en fazla kullandığı finansman yöntemi karz-ı hasendir. Kashf Foundation genellikle murabahayı, Naymet Trust, sırasıyla murabaha ve karz-ı hase-ni kullanmaktadır (Shaikh, 2016, ss. 13–14). WASİL ise selem, icâre ve azalan müşâreke gibi farklı İslami finansman yöntemleri kullanarak diğer STK'lardan farklılaşmaktadır (WASİL Foundation, t.y.-a).

Malezya

Malezya'da mikrofinans faaliyetlerinin başlaması ve gelişmesinde hükümet desteği önemli bir rol oynamıştır. 1970'lerde Malezya hükümetinin kabul ettiği yeni ekonomi politikasında bulunan yoksulluğu azaltmaya yönelik programlar kapsamında Malezya hükümeti mikrokredi programları başlatacak kuruluşlara çeşitli teşvikler getirmiştir. Malezya'daki ilk mikrokredi uygulamaları kredi birlikleri, kooperatifler, uzmanlaşmış kredi kurumları ve STK'lar tarafından başlatılmıştır. Bu ilk mikrokrediler daha çok mikrogirişimcileri, tarım sektöründe çalışanları finanse etmek ve Bumiputera'ların² gelirlerini artırmak için tasarlanmıştır (Tuyon, Mohammad ve Ali, 2011, s. 52). 1987 yılına kadar olan bu süreçte sağlanan bu kredilerin kapsamlı ve sürekli bir program şeklinde değil dağınık bir biçimde farklı kuruluşlar tarafından sağlandığı görülmektedir.

1987 yılında Malezya'nın ilk ve en büyük İslami mikrofinans kuruluşu olan Amanah Ikhtiar Malaysia'nın (AIM) kurulması ile Malezya'nın yoksullukla mücadelede en önemli aktörü ortaya çıkmıştır.

2 "Bumiputera veya Bumiputra (Jawi: بوميڤوترا), Malezya ve Brunei'de Malay ve Güneydoğu Asya'nın diğer yerli halklarını, yani Malay dünyasını tanımlamak için kullanılan bir Malezya terimidir" (Mimir, t.y.).

AIM, Grameen Bank'ın uyguladığı grup modelini bazı ufak değişikliklerle uygulamakta ve faaliyetleri Malezya'nın tamamına yayılmaktadır.

Malezya mikrofinans sektöründe faaliyet gösteren mikrofinans kuruluşlarının kurumsal yapıları incelendiğinde temelde iki farklı yapının olduğu ifade edilebilir. Bunlar sırasıyla bankalar ve banka dışı finansal kuruluşlardır.

Malezya'da bankalar 2006 yılından sonra mikrofinans ürün ve hizmetleri sunmaya başlamışlardır. Mevcut durumda 7 ticari banka³ ve 3 kalkınma bankası⁴ mikrofinans ürün ve hizmetleri sunmaktadır (Loanstreet, 2018). Ticari bankalar arasında Alliance Bank, Ambank, CIMB Bank, Public Bank ve Maybank'ın İslami bankacılık yapan iştirakleri bulunmakta, Bank Muamalat ise tamamen İslami bankacılık yapmaktadır (Bank Negara Malaysia, t.y.). Kalkınma bankaları arasında ise Bank Rakyat 2002 yılında, Agrobank 2015 yılında faaliyetlerini tamamen İslami bankacılığa dönüştürmüştür (Bank Rakyat, t.y.; Agrobank, t.y.). Bu bankaların bazıları banka bünyesinde mikrofinans ürünleri oluşturarak mikrofinans hizmeti verirken bazıları da Bank Rakyat örneğinde olduğu gibi kooperatif modelini benimseyerek sadece üyelerine mikrofinans hizmeti vermeyi tercih etmiştir (Bank Negara Malaysia, 2009).

Mikrofinans hizmeti veren banka dışı finansal kuruluşlar ise kamu destekli STK'lar ve doğrudan kamu kurumlarına bağlı kuruluşlar şeklinde faaliyet sürdürmektedir. Örneğin AIM hükümet destekli bir STK'dır. AIM'den sonra Malezya'nın en büyük iki mikrofinans kuruluşu olan (Yayasan Usaha Maju Sabah), TEKUN (The Economic Funds for National Entrepreneurs) Malezya Tarım Bakanlığı'nın bir kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Nazrie ve Kumar, 2019, ss. 1273–1274).

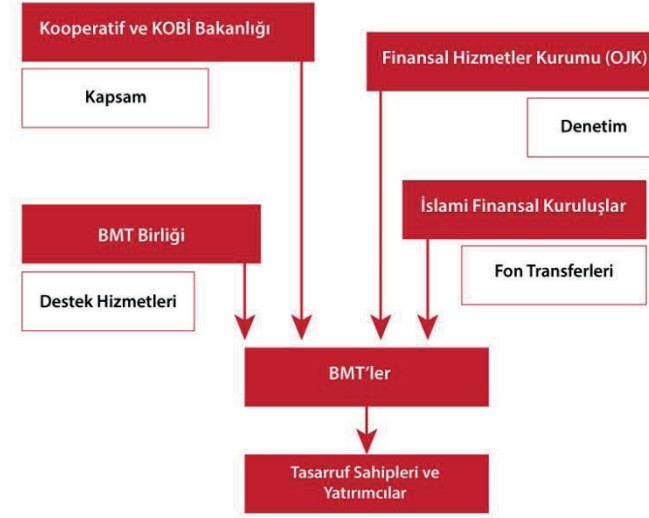
Endonezya

Endonezya'da İslami mikrofinans hizmetlerinin büyük kısmı İslami Kırsal Bankalar (BPRS, Bank Perkreditan Rakyat Syariah) ve İslami Kooperatifler (BMT, Baitul Maal wat Tamweel) tarafından yürütülmektedir.

Her iki kuruluşun resmi düzenleme ve denetim mekanizmalarına bakıldığında BPRS'lerin bankacılık kanunu çerçevesinde Endonezya Merkez Bankası'nın düzenleme ve denetimine tâbi olduğu görülmektedir. BMT'lerin düzenleme ve denetimi ise büyüklüklerine göre farklılık göstermektedir. Küçük ölçekli BMT'lerin bazıları herhangi bir düzenleme ve onay mekanizmasına tabi olmadan sadece bir noter senedi ile yasal statüye kavuşabilmekte, bazıları ise yarı kooperatif şeklinde PINBUK'un (İslami Kooperatifler Merkezi) onayına tabi olmaktadır. Orta ve büyük ölçekli BMT'ler ise Endonezya Kooperatif Bakanlığı'nın düzenlemesine ve Finansal Hizmetler Otoritesi'nin (OJK) denetimine tâbidir (IRTI, 2014, ss.104-105).

3 Alliance Bank, AmBank, CIMB Bank, Public Bank, Maybank, United Overseas Bank, Bank Muamalat

4 Agrobank, Bank Rakyat, Bank Simpanan Nasional

Şekil 1: BMT'lerin Kurumsal Yapıları

Kaynak: IRTI (2014, s.104)

Türkiye

Türkiye'de mikrofinans uygulamaları incelendiğinde iki kuruluşun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) bünyesindeki Türkiye Grameen Mikroredi Programı (TGMP), ikincisi ise Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı'nın (KEDV) bünyesindeki MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesidir. İki kuruluştan TGMP'nin şube ağı ve kullanılan kredi miktarı daha fazladır. TGMP, ülke genelinde 64 ilde 92 şube ile faaliyet göstermektedir (Tgmp.net, 2021). MAYA ilk başlarda İstanbul, Kocaeli, Sakarya ve Eskişehir illerinde faaliyet gösterirken daha sonra faaliyette bulunduğu il sayısını azaltmıştır. MAYA, 2020 yılı itibariyle sadece Eskişehir ilinde faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de İslami mikrofinansın durumu incelendiğinde ise sadece 2018 yılında faaliyetlerine başlayan İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği'nin (İKSAR) mikrofinans uygulamasının bulunduğu görülmektedir. İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği (İKSAR) yalnızca Sakarya ilinde faaliyet gösteren yerel bir dernektir. 2018 yılında MÜSİAD bünyesinde kurulan Karz-ı Hasen Sandığı ve 2020 yılında kurulan Karz-ı Hasen Vakfı gibi kuruluşlar bulunsa da her iki kuruluşun verdikleri karzlarda benimsedikleri amaç, kanaatimizce mikrofinans kapsamında değerlendirilememektedir. Bu kuruluşlardan ilki kendi üyeleri olan iş adamlarına, mikrofinans boyutunun çok üzerinde karz verirken, ikinci kuruluşun karz verme amacı, evlenecek gençlerin evlilik masraflarını karşılamaktır (Karzı Hasen Vakfı, 2021; MÜSİAD, 2021).

Kurumsal Yapılarına Göre Mikrofinans Kuruluşları ve Örnek Uygulamalar

Pakitan'da STK Şeklinde İslami Mikrofinans Kuruluşu: WASİL Foundation

WASİL Foundation 1991 yılında “Centre for Women Co-Operative Development (CWCD)” adıyla sivil toplum kuruluşu olarak faaliyetlerine başlamıştır. 2012 yılına kadar konvansiyonel anlamda mikrofinans hizmeti veren kuruluş, 2012 yılında bütün varlık ve yükümlülüklerini WASİL Foundation'a devrederek, kâr amacı gütmeyen şirket statüsünde faaliyetlerini devam ettirmektedir. WASİL'in amacı, yoksul kesimi ekonomik olarak güçlendirmek, mikrokredi ve girişimci destekleme programlarıyla onların işletmelerini geliştirmelerine imkân vermektir. WASİL 2009 yılında faaliyetlerini konvansiyonel mikrofinanstan İslami mikrofinansa dönüştürmüştür (WASİL Foundation, t.y.-a).

WASİL, Akhuwat'ten sonra Pakistan'ın ikinci büyük İslami mikrofinans kuruluşudur (IRTI, 2014, s. 106). Daha önce sadece kadınlara mikrokredi veren kuruluş, İslami mikrofinansa döndükten sonra erkeklere de finansman sağlamaya başlamıştır. 2015 yılı verilerine göre WASİL 4399 aktif borçlu sayısına sahiptir. WASİL'den finansman kullananların %60'ı kırsal kesimde yaşamakta, %62'si erkek %38'i kadınlardan oluşmaktadır. WASİL'in toplamda 55 personeli bulunmaktadır. WASİL finansman kullandırırken bireysel modeli tercih etmektedir (Mixmarket, 2019).

WASİL'i diğer mikrofinans kuruluşlarından ayıran önemli bir özelliği murabaha dışında farklı finansman ürünlerini de tercih etmesidir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan çiftçiler için selem finansmanını etkili biçimde kullanmaktadır. Tarım sektörüne yönelik geliştirdiği, selem ve icârenin birleşiminden oluşan “master selem” adlı ürünüyle 2013 yılında CGAP tarafından düzenlenen Islamic Microfinance Challenge'da birincilik ödülünü almıştır. Ödül olarak aldığı 100.000 dolarla master selemi kullanarak satın aldığı tarım ürünlerini muhafaza etmek için büyük bir depo inşa etmiştir (Newswire, 2014). Pakistan'ın ikinci büyük kenti olan Lahor'a 200 km. uzaklıktaki Gojra şehrinde inşa edilen depo 800 ton tarım ürünü depolayabilmektedir. WASİL'in selem uygulamaları, ülkedeki diğer mikrofinans kuruluşlarına da örneklik oluşturmuştur. Bazı kuruluşlar selem pilot projeleri başlatmışlardır (Chehade, 2016).

WASİL, selem ürününü kullanmasıyla diğer mikrofinans kuruluşlarından farklılaşsa da murabaha, icâre gibi diğer İslami finansal ürünleri de portföyünde barındırmaktadır. WASİL'in kullandığı finansman yöntemleri aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

Tablo 2: WASİL'in Finansman Ürünleri ve Hedef Kitlesi

Ürün	Hedef Kitle
Zekât ve Sadaka	Çalışamayan yoksullar
Karz-ı hasen	Çalışabilir durumda olan yoksullar
Murabaha	Mikro ölçekli tacirler, seyyar satıcılar, küçük esnaf
Selem	5 akreden ⁵ az toprağı olan küçük çiftçiler
İstisna'	Farklı sektörlerdeki küçük üreticiler
İcare	Toprak sahibi olmayan çiftçiler
Azalan müşâreke	Mikro girişimciler
Mastır selem	Toprağı ve ekim için nakit paraya ihtiyacı olan çiftçiler

Kaynak: IRTI (2014, s. 110).

WASİL, İslami mikrofinans faaliyetlerine başladığı 2009 yılında selem finansmanını kullanmaya başlamıştır. İlk olarak Punjab eyaletinin Nankana bölgesinde buğday üreten çiftçiler ile selem sözleşmesi yapmaya başlamıştır. Selem sözleşmesi, pek çok riski içinde barındırmaktadır. Bunlardan bazıları fiyat riski, kalite riski ve teslim riskidir. Çiftçiler ile sözleşme yapılırken buğdayın hasat zamanındaki fiyatının ne olacağını doğru tahmin edilmesi önemlidir. Türkiye'deki Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Pakistan'daki muadili olan PASCO'nun buğday alım fiyatı belirlemesi ve bunu kamuoyuna ilan etmesi WASİL'in fiyat tespit etme zorluğunu büyük ölçüde azaltmıştır. WASİL'in çiftçilere teklif edeceği selem fiyatı PASCO'nun bir önceki yılki alım fiyatı, çiftçinin üretim maliyeti, beklenen gelir ve piyasadaki diğer öngörülere göre oluşmaktadır (IRTI, 2014, s. 110).

WASİL'in finansman ürünleri içerisinde selem payı %10 olmakla birlikte, 2016 yılına kadar 430 çiftçi ile 1200 selem sözleşmesi imzalamıştır. WASİL selem finansmanındaki ortalama kâr marjı %30'dur. Selem finansmanını kullanan çiftçilerin, kaliteli tohum ve gübre kullanmalarından dolayı %15-30 arasında gelirlerinin arttığı ifade edilmektedir. Pakistan'da çiftçilerin, gübre ve tohum ihtiyaçlarını yerel araçlardan vadeli bir şekilde alıp hasat zamanında elde ettikleri mahsulle ödemeleri oldukça yaygın bir uygulamadır. Fakat bu durumda araçların vermiş olduğu kalitesiz tohum ve gübreleri kullanmak zorunda olmalarından dolayı hasat zamanı istedikleri verimi alamadıklarını ifade etmektedirler. WASİL'in yaptığı uygulamanın yerel araçlardan bir diğer farkı, çiftçinin hasat zamanında elde etmeyi beklediği gelirin maksimum yarısına tekabül edecek tutarda sözleşme yapmasıdır. Yerel araçlar, yaptıkları sözleşmede ürünün sadece %20-30'unu çiftçiye bırakmaktadır (Chehade, 2016).

Bangladeş'te İslami Banka Bünyesinde Mikrofinans Programı: Bangladeş İslam Bankası Kırsal Kalkınma Programı

Bangladeş İslam Bankası (IBBL) 1983 yılında kurulmuştur. Bangladeş'in en büyük özel bankası ve Güney Asya'nın ilk İslami bankasıdır. Bankanın İslami bankacılıktaki öncü konumu İslami mikrofinans alanında ortaya çıkmıştır. IBBL kendi bünyesinde kurduğu mikrofinans programı ülkedeki en geniş kapsamlı mikrofinans programıdır (Alamgir, 2009, s. 33).

⁵ 1 akre, 4046 metrekare alana tekabül etmektedir.

Yoksulluk seviyesinin altında yaşayan nüfus oranının oldukça yüksek olduğu Bangladeş'te kırsal bölgelerde yaşayanlar ile kentlerde yaşayanların gelir seviyelerinde de ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan insanların gelir düzeyleri, eğitim seviyeleri daha düşük, sağlık imkanlarına ulaşım olanakları daha sınırlıdır. IBBL, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan insanların refah seviyelerini artırma amacıyla 1995 yılında Kırsal Kalkınma Programı'nı (RDS) başlatmıştır.

RDS programının temel hedef kitlesi kırsal bölgede yaşayan insanlar olmakla birlikte, programdan yararlanacak kişiler için belli şartlar belirlemiştir. Buna göre RDS'nin hedef kitlesi şu özelliklere sahip kişilerden oluşmaktadır (İslami Bank Bangledesh, t.y.-a):

1. Maksimum 0,50 akre (yaklaşık 2 dönüm) toprağa sahip olan çiftçiler
2. Toprak sahiplerinden topraklarını kiralayan yarıcılar
3. Toprağı olmayıp tarım dışı faaliyetlerle uğraşan kişiler
4. Sürekli olarak köyde yerleşik olan kişiler/çiftçiler
5. Balık yetiştiriciliği için uygun âtil durumda oyuk arazisi olan kişiler
6. Sağmal inek, ördek, keçi vb. yetiştiriciliği yapabilecek muhtaç kadınlar

RDS programı finansman kullandırırken grup modelini kullanmaktadır. Finansman kullanan kişilerden fiziki bir teminat talep edilmemekte, grup üyeleri birbirlerinin borcuna kefil olmaktadır. Herhangi bir fiziksel teminatın alınmaması, finansman kullandırılacak kişilerin özenle seçilmesini ve seçilen kişilerin de sürekli takibini gerektirmektedir. RDS'nin saha görevlileri sıklıkla müşterileri ziyaret etmektedir. Her bir saha görevlisi ortalama 400 kişiyi denetlemektedir (İslami Bank Bangledesh, t.y.-a).

RDS'ye yapılan finansman başvuruları şu aşamalardan geçerek değerlendirilmektedir.

1. Saha görevlisi finansman talep edenlerin listesini IBBL şubesinin yatırım komitesine getirir. Yatırım komitesi; müdür, proje görevlisi ve saha görevlisinden oluşmaktadır.
2. Başvuru, yatırım komitesi tarafından değerlendirilip onaylanır.
3. Gerekli evrak işleri yapılır ve finansman tutarı proje görevlisi veya saha görevlisi tarafından başvuru sahibine iletilir (İslami Bank Bangledesh, t.y.-a).

Her IBBL şubesi kendisine en fazla 10 km uzaklıktaki köylere mikrofinans hizmeti sağlamaktadır. Her bir şube 4 ila 6 köye hizmet vermektedir. IBBL'nin her bir şube için koyduğu hedef, 400 gruba finansman sağlamasıdır (Özdemir ve Savaşan, 2017, ss. 31-32).

RDS programında finansman yöntemi olarak genellikle murabaha ve müşâreke (sermaye-sermaye ortaklığı) kullanılmaktadır. Finansman ürünlerinde vadeler 1 yıl ila 5 yıl arasında, finansman tutarı 25-50 bin BDT arasında değişmektedir. İlk kez programa katılanlara maksimum 10 bin BDT verilmektedir. Ödemelerini düzenli yapan kişilerin sonraki başvurularında finansman limitleri 2 ila 5 bin BDT yükseltilmektedir. RDS programında kullanılan finansmanlar %12,5 kâr payı ile verilmektedir (İslami Bank Bangledesh, t.y.-a; M. Özdemir ve Savaşan, 2017, s. 33).

Tablo 3: RDS Finansman Ürünleri

Sektör	Süre	Üst Tavan Tutarı (BDT)
1 Mahsul Üretimi	1 yıl	25,000
2 Fidancılık ve ticari amaçlı çiçek & meyve üretimi	1 yıl	50,000
3 Tarım makinesi	1-3 yıl	50,000
4 Hayvancılık	1-2 yıl	50,000
5 Kümes hayvancılığı	1 yıl	35,000
6 Balıkçılık	1-2 yıl	50,000
7 Kırsal taşımacılık	1 yıl	20,000
8 Kırsal barınma	1-5 yıl	50,000
9 Tarım dışı faaliyetler	1 yıl	50,000

Kaynak: İslami Bank Bangladesh (t.y.-b).

RDS programındaki uygulamalardan biri de zorunlu tasarruf sistemidir. Zorunlu tasarruf sistemi pek çok mikrofinans kuruluşunda uygulanmaktadır. Bu sistemde mikrofinansman kullanan kişilerden IBBL’de tasarruf hesabı açıp haftalık minimum 20 BDT tasarruf yapması beklenmektedir. Tasarruf hesaplarında biriken paralar IBBL tarafından mudârebe esaslarına göre işletilmekte ve hesap sahiplerine kâr payı verilmektedir (Özdemir ve Savaşan, 2017, s. 35).

RDS programı mevcut durumda 306 IBBL şubesinde uygulanmaktadır. Program kapsamında Bangladeş’in 64 bölgesinde 87.000 köy mikrofinans hizmetinden yararlanmışır. Toplamda 208.663 grup, 13,2 milyon kişi RDS programı sayesinde mikrofinans hizmetinden yararlanmışır. Mikrofinansman kullanan kişilerin %92’si kadınlardan oluşmaktadır. 2020 yıl sonu verilerine göre program kapsamında toplamda 320 milyar BDT’nin üzerinde finansman kullandırılmışır. 2020 yılında ise 37,7 milyar BDT finansman kullandırılmışır. 2020 yılında verilen finansmanlarda geri dönüş oranı %98’tir (İslami Bank Bangladesh, t.y.-a).

Endonezya’da Kooperatif Şeklinde İslami Mikrofinans Kuruluşu: BMT UGT Sidogiri (Baitul Maal wat Tamwil)

BMT UGT Sidogiri, 1997 yılında kurulan BMT MMU’nun (Baitul Mal wa Tamwil Maslahah Mursalatil Ummah) devamı olarak 2000 yılında kurulmuştur. BMT MMU 1997 yılında Doğu Cava’da klasik dini ilimlerin okutulduğu Sidogori Pondok Pesantren’indeki⁶ hocalar tarafından kurulmuştur.

⁶ “Pesantren, öğrencilerle aynı kampüs içerisinde yaşayan hocaların klasik din bilimlerini okuttuğu özel eğitim kurumuna verilen addır. Pesantrenler, bazen öğrencilerin kaldıkları yurt anlamına gelen pondok kelimesi ile de adlandırılmakta veyahut pondok pesantren olarak da kullanılmaktadır (Göksoy, 2003, s. 46).

Tarihi İslâm öncesi döneme kadar gitmekte ve eskiden şehirlerin uzağında ıssız ormanlık ve dağlık bölgelerde Hindu-Budist inançlarının ve mistik felsefenin öğretildiği eğitim merkezlerinden XV. yüzyılın sonlarına doğru İslâmiyet’in benimsenmesiyle birlikte bugünkü şekline dönüştüğü kabul edilmektedir. XV. yüzyıldan beri varlıklarını sürdüren pesantrenlerde verilen eğitimin kalitesi yönetici hocanın (kiai) kişiliğine ve ilmi seviyesine sıkı sıkıya bağlıdır. Hocalar halk arasında dini bilgisi derin ve gizemli güce sahip karizmatik liderler olarak tanınır. Eğitim ve öğretimin yanı sıra çevredeki müslüman halkın örf ve âdetlerinde, mübarek gün ve gecelerde, dini toplantı ve merasimlerin icrasında önemli rol oynayan hocalar gönüllü görev yapar, geçimlerini de pesantren çevresinde yer alan kendilerine ait pirinç tarlalarıyla bağ ve bahçelerde çalışarak temin ederler. Bu arada öğrenciler de eğitimin yanı sıra bu arazilerde çalışır, ayrıca aileleri kendilerine destek sağlar. Kampüsteki cami ve yurtlar bu işler için kurulmuş vakıf fonlarıyla inşa edilir” (Göksoy, 2021).

BMT MMU başarılı olunca yeni bir BMT'nin kurulması ve büyütülmesi fikri ön plana çıkmış ve BMT UGT Sidogiri kurulmuştur. BMT UGT Sidogiri kurulurken herhangi bir ticari kar beklentisi olmamıştır. BMT UGT Sidogiri'nin CEO'su Abdul Majid, BMT MMU'nun kurulmasındaki temel amacı, toplumu faizden arındırmak şeklinde belirtmekte ve kuruluş hikayesini şu şekilde ifade etmektedir:

“Sidogori Pondok Pesantren'indeki hocalar haksız kazancın, yemek bile olsa, çalışmaların verimliliğini ve kutsiyetini etkileyeceğine inanır. Onlar, pek çok öğrencinin derslere odaklanmada ve dersleri anlamada zorluk çektiklerini fark etti. Durumu gözlemlediler ve araştırdılar. Sonra fark ettiler ki çoğu öğrenci okulun etrafındaki küçük dükkanlardan yiyecek ve bazı temel ihtiyaçlarını satın alıyorlardı. Görünen o ki okulun etrafındaki çoğu esnaf yüksek faiz oranlarıyla tefecilere borçluydu. Mahmud Ali Zein'in öncülüğündeki hocalar, 13,5 milyon IDR başlangıç sermayesiyle BMT MMU'yu kooperatif statüsünde kurdular ve toplumu tefecilerin elinden kurtarmak için faizsiz olarak finansman sağladılar” (Suseno, 2020, s. 24).

BMT MMU, böylece belli bir tasarruf yapma karşılığında faizsiz olarak o bölgedeki küçük işletmelere bir program dahilinde finansman sağlama işlemlerine başlamış ve oldukça başarılı olmuştur (Suseno, 2020, s. 24). BMT MMU'nun bu başarılı girişiminden sonra Sidogori Pondok Pesantren'indeki hocalar, pesantrenin mezunları ve yöneticilerinin iş birliğiyle BMT UGT Sidogiri kurulmuştur. BMT UGT Sidogiri'nin kuruluş sermayesi 146 milyon IDR'dir. 2018 yılı verilerine göre Endonezya'da 280 şube ile 10 bölgede hizmet vermekte ve ülkenin en büyük BMT'si olma özelliğini taşımaktadır (Suseno, 2020, s. 24).

BMT UGT Sidogiri, 2.254 trilyon IDR toplam varlığa, 478.000 aktif üyeye ve 1600 çalışana sahiptir. Çalışanların %62'si Sidogori Pondok Pesantren'inin mezunlarıdır. Kuruluşun yöneticileri de aynı şekilde bu pesantrenin mezunlarından oluşmaktadır. Görüldüğü gibi pesantren ve BMT arasında organik bir ilişki bulunmaktadır. Pesantren ve BMT arasındaki bu organik ilişki, kuruluşun misyonunda da görülebilmektedir. Kuruluşun yedi maddelik misyonu şu şekildedir (Suseno, 2020, s. 25):

“Kooperatifi santri7 kimliğine uygun olarak yönetmek, selefın kitaplarına ve Ulusal Şer'i Kurul'un fetvalarına göre Şer'i prensipleri uygulamak, sürdürülebilir likidite sağlamak, üyeler arasında ekonomik sinerjiyi güçlendirmek, üyelerin BMT üzerindeki ilgisini ve desteğini artırmak, üyelere ve topluma kaliteli hizmet sunmak, üyelerin ve toplumun refahını artırmak.”

BMT'lerin, kuruldukları bölgenin sınırları dışında İslami finansal hizmetler ve sigortacılık faaliyetleri yapması yasal olarak mümkün değildir. BMT UGT Sidogiri fon kaynaklarını artırma amacıyla kooperatif bünyesinde farklı iştirakler kurarak ülke genelinde ticari faaliyetler yapmaktadır. Halihazırda BMT UGT Sidogiri'nin telekomünikasyon, insan kaynakları eğitimi, seyahat, taşımacılık, palmiye yetiştiriciliği gibi sektörlerde faaliyet gösteren pek çok iştiraki bulunmaktadır (Suseno, 2020, s. 25).

BMT UGT Sidogiri, üyelerinden topladıkları paraları yine kendi üyelerine finansman olarak kullanmaktadır. Kooperatif bir nevi finansal aracılık faaliyetinde bulunmaktadır. BMT'lerin üyelerinin tasarruflarını değerlendirebileceği iki temel ürünü bulunmaktadır: Genel tasarruf hesabı ve zamanlı tasarruf hesabı (hac veya eğitim vb. faaliyetler için) şeklinde ayrılan bu hesapların her ikisi de kâr-zarar paylaşımı esasına göre düzenlenmektedir. Kar-zarar paylaşım oranları ise %25:75 ile 50:50 arasında değişmektedir. Borç verme tarafında ise 9 finansman ürünü bulunmaktadır. Ürünlerin vadeleri 4 ay ile 10 yıl arasında farklılaşmaktadır. Üyenin kullanmak istediği finansman tutarına ve amacına

7 Santri: Bir pesantrende İslam'ı öğrenmeye çalışan ve genellikle eğitimi boyunca o pesantrende kalan kişilere verilen addır.

göre kullanılan finansman yöntemi değişmektedir. Gayrimenkul alımı için finansman talep ediliyorsa genellikle murabaha sözleşmesi kullanılmakta, ev/dükkan restorasyonu için finansman talep ediliyorsa murabaha ve paralel icâre sözleşmesi birlikte kullanılmaktadır. BMT UGT Sidogiri, finansman kullanırken tamamen bireysel modeli kullanmakta, grup modelini tercih etmemektedir (Yaş, 2020). BMT UGT Sidogiri zekât, sadaka gibi hibe yardımlarını da kabul etmekte ve bu tür fonlar İslami ilim öğrencilerini desteklemek amacıyla kullanılmaktadır.

BMT UGT Sidogiri, BRI Syariah adlı İslami banka ile iş birliği yaparak mobil bankacılık hizmeti vermeye de başlamıştır. Böylece BMT üyelerinin, tasarruf, fatura ödemeleri, para transferi gibi pek çok finansal işlemi yapabilmelerine imkân sağlanmıştır. Ayrıca BMT, gezici personel istihdam ederek üyelerin para çekme, para yatırma gibi işlemlerini bizzat geleneksel pazarlarda yerine getirmektedir (Suseno, 2020, s. 25).

3.4. Türkiye’de İlk İslami Mikrofinans Girişimi Örneği: İKSAR

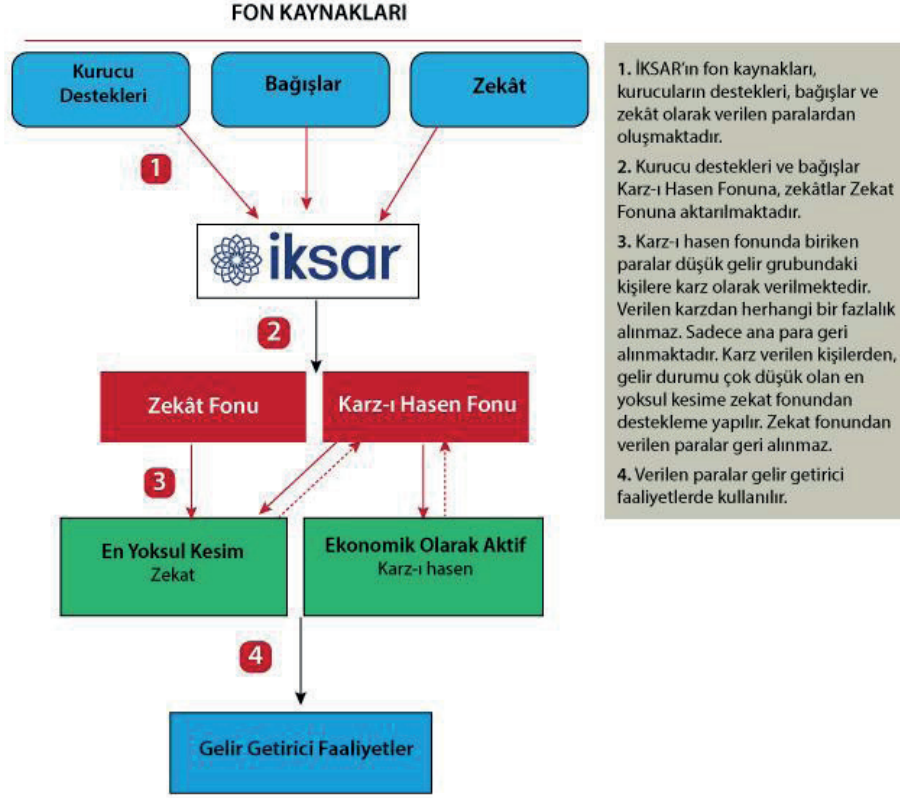
İKSAR, 2018 yılında faaliyetlerine başlayan ve sadece Sakarya ilinde faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. Bünyesinde oluşturduğu karz-ı hasen programı ile düşük gelir grubundaki kişilere, gelir getirici faaliyetlerde kullanmak üzere faizsiz olarak karz (borç) vererek İslami mikrofinans hizmeti sunmaktadır. İKSAR şu an İslami finansman yöntemlerinden sadece karz-ı haseni kullanmaktadır (İKSAR, 2020a).

3.4.1. Karz-ı Hasen Programı

Karz-ı hasen programında yeni bir iş kurmak veyahut mevcut işini geliştirmek isteyen düşük gelir grubundaki kişilere faizsiz olarak borç verilmektedir. Karz başvurusu değerlendirilirken kişinin, elde edeceği finansmanı gelir getirici bir işte kullanması beklenmektedir. Başka bir borcun kapatılması veya işiyle ilgili olmayan harcamalar için karz verilmemektedir. Karz-ı hasen programı kapsamında verilen borçların vadesi en fazla 12 aydır. Finansman tutarı mikrogirişimcinin hesabına yatırıldıktan sonra, geri ödemeler bir buçuk ay sonra başlamaktadır. İKSAR borç verirken bireysel modeli kullanmakta ve geri ödemeler aylık taksitlerle yapılmaktadır. Verilen tutardan herhangi bir işlem ücreti veya enflasyon farkı alınmamaktadır (İKSAR, 2019).

İKSAR’ın fon kaynağı ise bağışlardır. İKSAR dernek olarak faaliyet gösterdiğinden dolayı mevduat toplama yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle İKSAR’a karşılıksız olarak verilen bağışlar karz havuzunda biriktirilmekte ve bu havuzdaki paralar kişilere karz olarak verilmektedir. Karz geri ödemeleri de yine aynı havuza geri dönmektedir (İKSAR, 2019). Gerek bağış olarak verilen paralar gerekse karz olarak verilen paraların geri ödemeleri İKSAR’ın katılım bankası hesapları üzerinden yürütülmektedir. Bağış yapmak isteyen kişiler İKSAR’ın bağış hesabına bağışlarını göndermekte, karz verilen kişiler ise geri ödemelerini İKSAR’ın karz geri ödeme hesabına yatırmaktadır.

İKSAR, bağışlar haricinde zekât da kabul etmektedir. İKSAR’a zekât olarak verilen paralar ise ayrı bir havuzda toplanmakta, bu havuzdaki paralar karz olarak kullanılmamaktadır. Zekâtın kullanım alanları kesin çizgilerle belirli olduğundan zekât paralarının verileceği kişilerin bu şartları taşıyıp taşımadığına dikkat edilmektedir. Zekât havuzunda toplanan paralar, karz-ı hasen programı kapsamında karz verilen kişiler arasından zekât almaya ehil en yoksul kesimde yer alan kişilere verilmektedir. Bu kesime zekât olarak verilen paralar geri alınmamaktadır (İKSAR, 2020b).

Şekil 2: İKSAR Karz-ı Hasen Programının İşleyişi

Kaynak: Ülev (2021)

3.4.2. Karz-ı Hasen Başvuru Şartları

İKSAR karz-ı hasen başvurusu yapacak kişilerden aşağıdaki şartları taşımalarını istemektedir. Bu şartları taşımayanların başvuruları değerlendirmeye alınmamakta, otomatik olarak reddedilmektedir (İKSAR, 2019).

1. Karz-ı hasen programında verilen borç miktarı en fazla 5.000TL olarak belirlenmiştir. Bu tutarın üstünde karz başvurusu yapanların talepleri dikkate alınmamaktadır.
2. Karz talep edenlerin Sakarya ili sınırları içerisinde ikamet ediyor olmaları gerekmektedir.
3. Karz başvurusunun gelir getirici bir faaliyette kullanılma amacıyla yapılmış olması gerekmektedir. Örneğin yeni bir iş kurmak ya da var olan bir işi geliştirmek, işi ile ilgili mal ve hizmet almak isteyenlerin talepleri dikkate alınmaktadır. Kredi borcunu kapatmak, ev veya araba almak için karz talep edenlerin talepleri dikkate alınmamaktadır.
4. Verilecek olan karz tutarı ile ilgili kişinin durumuna, aldığı karz miktarına, yaptığı işin niteliğine göre ödeme planı oluşturulmaktadır. Genellikle kullanıcılardan karzın tamamını ödemesi için talep edilen süre 12 aydır. Karz geri ödemeleri, karz verilen tarihten 45 gün sonra başlamaktadır.
5. Karz başvurusu uygun bulunan kişiden bir kefil getirmesi istenmektedir.

6. Karz başvurusu uygun bulunan kişi ile karz sözleşmesi imzalanmakta ve bir senet düzenlenerek hem başvuru sahibi hem de kefilin imzası alınmaktadır.

İKSAR'ın karz başvurusundan finansmanın verilmesine kadar şu aşamalar gerçekleşmektedir (Ülev, 2021, ss. 96–97):

(1) Karz başvurusunda bulunmak isteyen kişi ilk olarak İKSAR'ın web sitesinde bulunan karz-ı hasen başvuru formunu online olarak doldurur.

(2) Başvuru formu İKSAR'ın bünyesinde oluşturulan ve üç üyeden oluşan mikrofinans komisyonu tarafından incelenir. Bu aşamada başvurunun yukarıda ifade edilen başvuru şartlarını taşıyıp taşımadığı incelenir. Eğer yukarıdaki şartları taşıyorsa karz talep eden kişi telefonla aranarak evinde/iş yerinde ziyaret edileceği bildirilerek ziyaret günü ve saati belirlenir.

(3) Kişi evinde/iş yerinde bir veya iki İKSAR yetkilisi tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaretin süresi 30 dk ile 1 saat arasında değişmektedir. Ziyaret süresinde İKSAR yetkilisi ilk olarak İKSAR'ın kuruluş amacı ve karz-ı hasenin İslam dinindeki öneminden kısaca bahseder. Bu bahiste karz-ı hasen ile ilgili aşağıdaki ayet ve hadisler gündeme getirilir:

“Kim Allah'a güzel (karşılık beklemeden) bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah'tır ve O'na döndürüleceksiniz” (Bakara : 245).

“Enes bin Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurdu, demiştir: «Miraca çıkarıldığım gece Cennet'in kapısı üzerinde “Sadaka karşılığı (nda) on misli (sevap var) dır. Karz-ı hasende on sekiz misli (sevap var) dır.” ifadesinin yazılı olduğunu gördüm. Bunun üzerine Cebrail'e: Borç vermenin sadakadan üstün olmasının hikmeti nedir? diye sordum. Cebrail dedi ki “Çünkü sadaka dileyen kişi (bazen) yanında (bir şey) bulunduğu halde ister. Fakat borç isteyen kimse, ancak ihtiyaçtan dolayı borçlanmak ister” (İbn Mâce, Sadâkat, 19).

İslam'da karz-ı hasen bahsinden sonra İKSAR yetkilisi karz-ı hasen programının işleyişini hatırlatarak, karz talep eden kişiye karz ile yapacağı işi anlatmasını ister. Kişi anlatırken İKSAR yetkilisi işi daha ayrıntılı anlamak adına kişiye sorular sorar. Yapılacak iş tam anlamıyla tarif edildikten sonra kişinin sosyo-ekonomik durumunu ölçmeye yönelik hazırlanan form doldurtulur.

(4) Ziyarete giden İKSAR yetkilisi, ziyarette tuttuğu notlar ve sosyo-ekonomik bilgi formundan elde edilen bilgileri üç kişiden oluşan mikrofinans komisyonuna sunar. Mikrofinans komisyonu başvurunun nihai kararını verir. Kararlar oy çokluğu ile alınır.

(5) Karz başvurusu uygun görülen kişilere mer'i hukuka göre hazırlanmış bir ödünç sözleşmesi ve senet imzalaması için randevu verilir. Kişinin yanında bir de kefil getirmesi istenir. Başvuru yapanın kendisi ve kefilinin imzası alındıktan sonra talep edilen karz miktarı kişinin banka hesabına yatırılır.

(6) Karz alan kişi, geri ödeme taksitlerini İKSAR'ın banka hesabına eft/havale yoluyla yatırır.

(7) Karz geri ödemelerini düzenli olarak yaparak bitiren kişiler, ikinci kez başvuru yaptıklarında karz limiti 7.500TL'ye yükseltilebilir.

İKSAR karz-ı hasen programı kapsamında 1 Ocak 2021 tarihi itibarıyla toplamda 52 kişiye 336.400TL karz kullandırılmıştır (İKSAR, 2021).

Değerlendirme, Öneriler ve Sonuç

Dünyadaki İMFK örnekleriyle Türkiye’de mütevazı bir girişim olarak başlayan İKSAR örneği, çalışma prensipleri, kullanılan finansman tutarı, kurumsal yapı vb. kriterler göz önünde bulundurularak kıyaslandığında aşağıdaki hususlar zikredilebilir.

Dünyadaki İMFK’ların kurumsal yapılarına bakıldığında pek çok farklı kurumsal yapıda bu kuruluşların faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bangladeş’teki IBBL’nin RDS programı, banka bünyesinde oluşturulan bir programdır. WASİL, Pakistan kanunlarına göre kâr amacı gütmeyen şirket statüsünde faaliyet göstermektedir. Malezya’da AIM hükümet destekli bir STK’dır. BMT UGT Sidosgiri Endonezya’da kooperatif statüsünde faaliyet göstermektedir. İKSAR ise Türkiye’de dernek olarak kurulmuş ve dernekler kanununa tâbi olarak faaliyet göstermektedir. Dernekler kanununa tâbi olması, İKSAR’ın kâr elde edebileceği ticari faaliyetleri yapmasının önünde bazı bürokratik engeller oluşturmaktadır. Kurumun sürdürülebilirliğini sağlamak adına düzenli gelir elde edebileceği bir ticari faaliyet yapması veya murabaha gibi kâr elde edebileceği finansal enstrümanları kullanması kanunen mümkün değildir. Bu tür gelir getirici işlemleri yapabilmesi için derneğe bağlı bir iktisadi işletme kurulması gerekmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren TGMP ve MAYA gibi konvansiyonel mikrofinans kuruluşları, vakıf bünyesinde bir iktisadi işletme kurarak mikrofinans faaliyetlerini yürütmektedir.

İMFK’ların pek çoğu finansman sağladıkları kişilere temel finansal okuryazarlık eğitimi ve zorunlu tasarruf uygulaması yapmaktadır. İKSAR ise şu an için bu tür bir eğitim düzenlememekte ve zorunlu tasarruf uygulamamaktadır. Bazı ülkelerin yasaları İMFK’ların mevduat toplamasına izin vermektedir. Türkiye’de ise mikrofinans hizmeti sunan kuruluşların bu tür bir mevduat toplama izni bulunmamaktadır. İMFK’lar yoğun olarak murabahayı kullanmalarına karşın murabaha dışında pek çok farklı finansman yöntemlerini de kullanmaktadır. İKSAR ise sadece karz-ı haseni kullanmaktadır. İMFK’ların kullandıkları finansman tutarına bakıldığında, TL cinsinden 440TL ile 7500TL arasında değişen tutarların verildiği ve bu finansmanın 8 ay ile 24 ay arasındaki vadelerde geri alındığı görülmektedir. Bu açıdan İKSAR’ın kullandığı, ilk başvuruda 5000TL, ikinci başvuruda 7500TL’lik finansman tutarı dünyadaki örneklere yakın seyretmektedir.

Dünyada İslami mikrofinans kuruluşlarının gelişimi incelendiğinde sektöre yönelik hükümet desteklerinin başat rol oynadığı söylenebilir. Hükümet desteği iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlkinde hükümet İMFK’lara yönelik hibe ve kredi programları şeklinde parasal yardım yapmakta, ikincisinde ise çeşitli kanun/düzenleme/politika yaparak İMFK’ların önündeki bürokratik engelleri kaldırmakta, böylece sektörün gelişmesi için ortam hazırlamaktadır. Sudan’da hükümetin belirlediği politika gereği bankaların portföylerinin %15’ini mikrofinansa ayırması ve İMFK’ların spesifik projelerinde ilgili bakanlıkların teknik destek vermesi, Pakistan’da mikrofinans bankalarının kurulması, Endonezya’da BMT’lere kendi bölgelerinde mevduat toplama izinleri verilmesi mikrofinans sektörüne yönelik teşvik mekanizmalarından bazılarıdır.

Türkiye’de mikrofinans kuruluşlarına yönelik herhangi bir kanun bulunmamaktadır. 2003 ve 2005 yıllarında iki kanun girişiminde bulunulsa da bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bu girişimlerden ilki BDDK tarafından, ikincisi ise TİSVA ve TGMP’nin mütevelli heyeti başkanı eski Diyarbakır Milletvekili Aziz Akgül tarafından gerçekleştirilmiştir. Her iki kanun teklifinde de mevduat toplayan ve toplamayan şeklinde iki farklı İMFK türü önerilmiştir. Fakat her iki teklif de üzerinde tekrar çalışıl-

ması için geri iade edilmiştir (Özdemir, 2018). O tarihten bu yana da MFK'lara yönelik herhangi bir kanun düzenlemesi yapılmamıştır.

İMFK'lardan bazıları belli sektörler için daha fazla yoğunlaşmakta, bu sektör de genellikle tarım sektörü olmaktadır. Pakistan'da WASİL, Sudan'daki İRADA bu İMFK'lardan bazılarıdır. WASİL'in tarım sektörüne yoğunlaşması ve bu sektörde belli bir uzmanlık elde etmesi kanaatimizce selem gibi riskli bir ürünü başarılı biçimde uygulamasına imkân vermektedir. İRADA'nın tarım sektörüne yönelik geliştirdiği özel projeler de dikkat çekmektedir. Örneğin Abu Halima Sera Projesi hem tarım sektörüne yönelik olarak geliştirilmesi hem de kamu kurumlarının teknik ve mali desteğinin güzel bir örneğidir. Kanaatimizce mikrofinans kuruluşlarının bu tür sektör odaklı hizmetlere yoğunlaşması faydalı olacaktır. Yoğunlaşılacak sektör olarak da tarım sektörünün ciddi şekilde düşünülmesi gerekmektedir. Hem ülkemizin tarım alanlarının genişliği hem de istihdam açısından bu sektör büyük bir potansiyel taşımaktadır.

İMFK'lar için finansman sağladığı kişilerle doğrudan temas kurmak, normal bir finansman kuruluşundan daha önemlidir. Mikrofinans faaliyetlerinde amaç, sadece düşük gelirli bireyler için finansman sağlamak değil aynı zamanda bu kişilerin refahını da artırmaktır. Bu amaca ulaşmak için finansman sağlanan kişinin, aldığı finansmanı verimli alanlarda kullanmasını temin etmek gerekmektedir. İMFK'lardan bazıları kişilere daha rahat ulaşabilmek için, hizmet götürdüğü alanı sınırlamıştır. Örneğin IBBL'nin RDS programında her bir şube, en fazla 10 km uzaklıktaki alana hizmet götürmekte, Endonezya'daki BPRS'ler ise her bir personel için 20km-50km'lik bir hizmet alanı belirlemektedir (Ülev, 2021, s. 101). Türkiye'de İslami mikrofinans ekosistemi oluşturulurken benzer şekilde yerelliği ön plana alarak sınırlı bir hizmet alanı belirlenmesi gerekmektedir. İMFK'ların il bazlı veya ilçe bazlı faaliyet göstermesi ve faaliyet gösterdiği alandaki pek çok yerel unsuru (STK'lar, Belediyeler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, İş Adamları Dernekleri vb.) da birer paydaş olarak faaliyetlerine entegre etmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, dünyada pek çok ülkede başarılı İslami mikrofinans kuruluşları bulunmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'de ise gerek mikrofinans alanında gerekse İslami mikrofinans alanındaki girişimler sınırlı sayıdadır. Mikrofinans sektörünün gelişiminin bu denli sınırlı kalmasında etkili olan temel faktörlerden biri, mikrofinans hizmeti sunacak kuruluşlar için herhangi bir kanuni düzenlemenin bulunmamasıdır. Ayrıca farklı kurumsal yapılar içerisinde de mikrofinans hizmetinin sunulup sunulamayacağına ilişkin belirsizliklerin olması bu tür girişimleri sınırlandırmaktadır. Bu tür belirsizliklerin giderilerek, mikrofinans kuruluşlarının yasal bir altyapıya kavuşması sektörün sağlıklı bir şekilde gelişmesi için önem arz etmektedir. Tasarrufa Dayalı Finans kuruluşlarında olduğu gibi uygulamaların ve şirket sayılarının niceliksel olarak büyüdükten ve faaliyetleri belli bir seviyeye geldikten sonra kanuni düzenleme yaparak, sektörü düzene sokma girişiminin sağlıklı olmadığı, mikrofinans sektörünün emekleme aşamasında bir yola sokularak istenilen şekilde büyütülmesinin daha sağlıklı sonuçlar vereceği kanaatindeyiz. Bu nedenle mikrofinans sektörü için de bir yasal alt yapı oluşturulması, fakat bu yapılırken sektörün gelişimine de sekte vurulmaması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Agrobank. (yy.). About Agrobank. 3 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.agrobank.com.my/home/corporate-info/about-agrobank/> adresinden erişildi.
- Ahmad, S., Lensink, R. ve Mueller, A. (2020). The double bottom line of microfinance: A global comparison between conventional and Islamic microfinance. *World Development*, 136, 105130. doi:10.1016/j.worlddev.2020.105130
- Akmal, M., Pasha, M. I. ve Khan, I. A. (2019). *Annual Performance Review 2018-2019. STATE BANK OF PAKISTAN*. doi:10.2307/j.ctv7r41dw.30
- Alamgir, D. A. H. (2009). *State of Microfinance in Bangladesh*.
- Bank Negara Malaysia. (yy.). Islamic Banks. 3 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.bnm.gov.my/?-ch=li&cat=islamic&type=IB&lang=en> adresinden erişildi.
- Bank Negara Malaysia. (2009). *Malaysia's Microfinance Framework. Financial Stability and Payment Systems Report 2009*. doi:10.1108/14691930810845786
- Bank Rakyat. (yy.). Overview. 3 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.bankrakyat.com.my/c/about/corporate/overview-1> adresinden erişildi.
- Chegade, N. (2016). Salam: Both a Greeting & Innovative Agricultural Financing Option. 3 Ocak 2020 tarihinde <https://www.cgap.org/blog/salam-both-greeting-innovative-agricultural-financing-option> adresinden erişildi.
- Çizakça, M. (yy.). *Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları*.
- El-Zoghbi, M. ve Tarazi, M. (2013). Trends in Sharia-Compliant Financial Inclusion. *Focus Notes*, (March), 1–12.
- Elwardi, D. (2015). *The role of Islamic Microfinance in Poverty Alleviation: Lessons from Bangladesh Experience*. <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/63665/> adresinden erişildi.
- Fassin, B. ve Valette, C. (2019). *Microfinance Barometer 2019*. Paris.
- Göksoy, İ. H. (2003). Endonezya'da Din Eğitimleri Kurumları ve Tarihi Gelişimleri. *Dini Araştırmalar*, 5(15), 37–64.
- Göksoy, İ. H. (2021). PESANTREN. *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
- Helms, B. (2006). *Access for All: Building inclusive financial systems. Consultative Group to Assist the Poor*. doi:10.1596/978-0-8213-6360-7
- İbn Mâce, E. A. M. b. Y. er-R. el-K. (1992). *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. (H. Hatipoğlu, Çev.). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Icd-refinitiv. (2020). *Islamic Finance Development Report 2020*.
- İKSAR. (2019). İKSAR Faaliyet Raporu 2019.
- İKSAR. (2020a). Hakkımızda. <http://iksar.org.tr/hakkimizda/> adresinden erişildi.
- İKSAR. (2020b). Sıkça Sorulan Sorular. 26 Şubat 2021 tarihinde <http://iksar.org.tr/s-s-s/> adresinden erişildi.

- Iqbal, Z. (2018). *RURAL SUPPORT PROGRAMMES NETWORK ANNUAL REPORT 2018*.
- IRTI. (2014). *Islamic Social Finance Report 2014*. Jeddah.
- İslami Bank Bangladesh. (yy.-a). Rural Development Scheme. 16 Ocak 2021 tarihinde <https://www.islamibankbd.com/prodServices/rdsScheme.php> adresinden erişildi.
- İslami Bank Bangladesh. (yy.-b). Purpose, Period and Ceiling of investment. 16 Ocak 2021 tarihinde https://www.islamibankbd.com/rds/ceiling_of_investment.php adresinden erişildi.
- Karaman, H., Çağrıncı, M., Dönmez, İ. K. ve Gümüç, S. (2006). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (C. I-V). Ankara: DİB.
- Karzı Hasen Vakfı. (2021). Hakkımızda. 26 Şubat 2021 tarihinde <https://karzihasenvakfi.com/hakkimizda> adresinden erişildi.
- Loanstreet. (2018). Microfinance / Microcredit in Malaysia. 3 Mayıs 2020 tarihinde <https://loanstreet.com.my/learning-centre/microfinance-microcredit-in-malaysia> adresinden erişildi.
- Mahmood, H. Z., Abbas, K. ve Fatima, M. (2016). *Islamic Microfinance and Household Welfare Nexus: Empirical Investigation from Pakistan* (No: 2016-04). Lahore.
- Mahmood, H. Z., Abbas, K., Fatima, M. ve Asghar, S. (2016). Does Islamic microfinance go beyond the self-employability? An appraisal from Lahore city. *Journal of Creating Value*, 2(2), 268-286. doi:10.1177/2394964316655238
- MCB Islamic Bank. (yy.). Microfinance. 5 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.mcbislamicbank.com/microfinance/sharai-karobar/> adresinden erişildi.
- Mimir. (yy.). Bumiputra politikası. 20 Ocak 2021 tarihinde <https://mimirbook.com/tr/adf-1476de4f> adresinden erişildi.
- Mixmarket. (2019). Mix Market Financial Performance Data Set. 13 Aralık 2020 tarihinde <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/mix-market> adresinden erişildi.
- Mohiuddin, M. F. (2017). Islamic social enterprises in Bangladesh: Conceptual and institutional challenges. *Cogent Business and Management*, 4(1). doi:10.1080/23311975.2017.1305674
- Mokhtar, S. H., Nartea, G., Zealand, N. ve Gan, C. (2012). The Malaysian microfinance system and a comparison with the Grameen Bank (Bangladesh) and Bank Perkreditan Rakyat (BPR-Indonesia). *Journal of Arts and Humanities*, 1(3), 60-71. doi:10.18533/journal.v1i3.35
- MÜSİAD. (2021). Karz-ı Hasen Sandığı. 26 Şubat 2021 tarihinde <https://www.musiad.org.tr/icerik/karz-i-hasen-76#:~:text=Karz-ı Hasen Sandığı Müstakil,hayatında aktif olarak sistemleşmesini sağlamaktır.> adresinden erişildi.
- Muslim Aid Bangladesh. (yy.). Microfinance Program. 5 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.muslimaid.org.bd/livelihood> adresinden erişildi.
- Nazrie, A. ve Kumar, S. (2019). The Chronology of Microfinance Development in Malaysia: A Review. *KnE Social Sciences* içinde (ss. 1271-1284). doi:10.18502/kss.v3i22.5124

- Newswire, C. P. (2014). Pakistan's Wasil Foundation Wins Islamic Microfinance Challenge. 3 Ocak 2020 tarihinde <https://www.prnewswire.com/news-releases/pakistans-wasil-foundation-wins-islamic-microfinance-challenge-263437601.html> adresinden erişildi.
- Obaidullah, M. ve Khan, T. (2008). *Islamic Microfinance Development: Challenges and Initiatives. Policy Dialogue Paper No. 2*. Cidde: Islamic Development Bank, Islamic Research and Training Institute. doi:10.2139/ssrn.1506073
- Okumuş, H. Ş. (2010). *Dünyada ve Türkiye'de Mikrofinansman ve Yoksulluğun Azaltılması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Özdemir, M. (2018). *Türkiye'de İslami Mikrofinans Üzerine Uygulanabilir Model Önerileri*. Sakarya.
- Özdemir, M. ve Savaşan, F. (2017). KATILIM BANKALARI İÇİN BİR İSLAMİ MİKROFİNANS PROGRAMI ÖRNEĞİ: BANGLADEŞ İSLAM BANKASI KIRSAL KALKINMA PROGRAMI. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 23–47.
- Parlakkaya, R. ve Çürük, S. A. (2015). Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 1(2). http://www.academia.edu/download/42591125/Bir_Yoksullukla_Mucadele_Araci_Olarak_Islami_Mikrofinans_ve_Turkiyede_Uygulanabilirligi.pdf adresinden erişildi.
- Şahpaz, K. İ. (2017). *Mi krokredi uygulamalarının ekonomi k, sosyal ve mali analizi*. Sakarya.
- Shaikh, S. A. (2016). Towards a Sustainable IMF Business Model in Pakistan. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 33(3), 11–24.
- Suseno, P. (2020). *Baitul Maal Wat Tamwil (BMT): A Faith and Community-based Microfinance*. (M. Quraisy, N. Hayati, C. A. Sari, S. E. Hidayat ve G. Dewandaru, Ed.) Islamic Business Cases Series (1. bs.). National Committee of Islamic Economy and Finance.
- Tgmp.net. (yy.). Türkiye Grameen Mikrofinans Programı. 23 Eylül 2019 tarihinde <http://tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-/117/0> adresinden erişildi.
- Tuyon, J., Mohammad, S. J. S. ve Ali, R. (2011). The role of microfinance in development of micro enterprises in Malaysia. *Business Management Quarterly Review*, 2(3), 47–57.
- Ülev, S. (2021). İSLAMİ MİKROFİNANS PROGRAMLARININ ETKİNLİĞİ: İKSAR KARZ-I HASEN ÖRNEĞİ. Sakarya Üniversitesi.
- Vaticannews.va. (2021). Akhuwat – world's largest interest-free micro-finance organization. world's largest interest-free micro-finance organization adresinden erişildi.
- Wasil Foundation. (yy.). About Wasil Foundation. 5 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.wasil.org.pk/guidingbeliefs.aspx> adresinden erişildi.
- Yaş, M. (2020). Islamic Microfinance Ecosystem in Southeast Asias. İSEFAM Conference içinde .

 Aziz Mahmud Hüdayi Mah. Türbe Kapısı sok. No:13 Üsküdar İstanbul

